

УДК 613(092) МЕДВЕДЬ Л.І.

**В.І. Федоренко,
Е.М. Білецька,
Ю.М. Панишко**

АКАДЕМІК ЛЕВ ІВАНОВИЧ МЕДВЕДЬ (до 110-річчя від дня народження)

*Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького
вул. Пекарська, 69, Львів, 79010, Україна
ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»
вул. Дзержинського, 9, Дніпропетровськ, 49044, Україна
Lviv National Medical University named Danylo Galitskogo
Pekarska str., 69, Lviv, 79010, Ukraine
SE «Dnipropetrovsk medical academy of Health Ministry of Ukraine»
Dzerzhinsky str., 9, Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
e-mail: dsma@dsma.dp.ua*

Лев (Левко) Іванович Медведь народився 5 червня (18 червня) 1905 р. у селі Чорна Гребля на Вінничині в багатодітній бідній селянській родині. Працювати Левко почав уже з малих років, був підпаском, поруч з матір'ю працював на полях графа Потоцького. У 10 років закінчив церковно-приходську школу з похвальним листом, а згодом і двокласну школу. З 1918 р. Л. Медведь працював сезонним робітником, потім слюсарем на цукровому заводі. Працю поєднував із навчанням у профтехшколі, тоді ж його обрали депутатом сільської Ради. 19-річного юнака за путівкою комсомолу було скеровано на навчання до Вінницького хіміко-фармацевтичного інституту. Форма навчання була бригадною. На заліках й іспитах звітувався колектив і Л. Медведь за успішністю і досвідом громадської роботи був одним з лідерів студентства. У 1925 р. його обрали депутатом Вінницької міської ради, він отримав доручення працювати в окружному комітеті профспілок і об'єднанні пролетарського студентства. 1927 р. – учасник I з'їзду Пролетстуду в Москві, з 1929 р. – член ВКП (б). У 1927 р. отримав з відзнакою диплом фармацевта-провізора. Л.І. Медведь був головою профспілки медичних працівників, з 1930 р. завідував окружним аптекоуправлінням у фармацевтичному інституті й читав курс лекцій з організації охорони здоров'я та аптечної справи, з 1931 р. очолював Вінницький міський відділ охорони здоров'я.

У 1932 р. за активного сприяння Л.І. Медведя у Вінниці було створено виробничий медичний інститут з очною і заочною формою навчання на базі хіміко-фармацевтичного інституту та інституту сільської гігієни. Л.І. Медведь став його першим директором. У 1933 р. Л.І. Медведя відрядили до Жмеринки як завідувача агітаційно-масового відділу райкому КП (б) України. Наступного року його партійна кар'єра призупинилася і Л.І. Медведь очолив Дніпровський відділ охорони здоров'я водного транспорту. Це потребувало додаткових знань, і виконуючи нові обов'язки, Л.І. Медведь звернувся до Народного комісаріату УРСР з проханням дозволити йому продовжити навчання у Київському медінституті. Прохання задовільнили. Він був зарахований на другий курс санітарно-гігієнічного факультету. Поєднував студентське навчання і чималий обсяг службових обов'язків. Організатору охорони здоров'я на кожному етапі роботи необхідні були знання санітарно-гігієнічного напрямку з питань профілактики з урахуванням впливу факторів довкілля і умов праці на організм людини, раціонального харчування, гігієнічного навчання і виховання. Тоді ж до складу медичної служби Дніпровського басейну була введена санітарно-епідеміологічна станція. Розпочалося проведення планових оздоровчих і санітарно-протиепідемічних заходів на суднах і в портах, дотримувалися санітарні норми при будівництві, упродовжувалися заходи запобігання інфекційних

захворювань тощо. Уперше по Дніпру облаштувалися санітарно-захисні зони. У 1935 р. Л.І. Медведя призначили на посаду керівника Київського обласного відділу охорони здоров'я. Тоді Київська область охоплювала території сучасних 3-ох областей (Київської, Черкаської, Житомирської). Л.І. Медведь знову активно розпочав свою діяльність, зокрема будувалися нові лікувальні заклади в містах і селах, особливу увагу він надавав покращенню медичної допомоги сільським жінкам, охороні здоров'я матері і дитини, уперше була організована мережа пологових будинків у селах.

У березні 1936 р. Л.І. Медведя призначили заступником Наркома охорони здоров'я УРСР, і знову нові складні обов'язки і продовження навчання в медінституті. Того часу створювалися інститути клінічної фізіології, клінічної медицини, гематології і переливання крові, експериментальної офтальмології, експериментальної біології, покращувався рівень медичної допомоги в селах, збільшилася кількість сільських протитуберкульозних закладів, відкривалися санаторії для робітників і селян, організовувалися фельдшерські пункти, аптеки. Л.І. Медведь був чудовим організатором і спеціалістом, енергійним, але й незалежним за своїм характером керівником. 1937 рік – рік тотальних репресій. Наклепи на безвинних людей завершувалися арештами, засланнями і смертними вироками. Наркома охорони здоров'я УРСР С.І. Контаровича, якого перевели на підвищення до Москви, арештували як ворога народу. І ось на черговому засіданні міського активу відома тоді «одна особа» у своєму виступі несподівано назвала Л.І. Медведя ворогом народу. Це було рівнозначно смертному вироку. І лише наполегливість Л.І. Медведя надати йому слово, гостра відповідь на адресу наклепниці врятувала його від арешту, але на допити викликали, з посади звільнили, виключили з членів ВКП (б). Близько року Лев Іванович не мав роботи, всюди йому відмовляли. Але все ж таки є Бог у світі. На допомогу прийшов президент НАУ О. Богомолець, який розумів, що 33-річний заступник наркома охорони здоров'я став жертвою наклепу, і допоміг йому вступити до аспірантури Київського науково-дослідного Інституту гігієни праці і професійних захворювань. Тут Л.І. Медведь і розпочав свою наукову діяльність у напрямі сільськогосподарської токсикології. Тоді виробництво хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин набрало бурхливих темпів і на порядку денному науковців гігієністів НДІ стали токсиколого-гігієнічні дослідження

впливу ртутьорганічних сполук (гранозану і етилмеркурфосфату як протравлювачів зерна) на здоров'я колгоспників, які працювали з цими сполуками. З питань гігієни і токсикології ртутьорганічних сполук Л.І. Медведь захистив кандидатську дисертацію, але це було вже пізніше, у Челябінську 1944 р. Цьому ж передували важкі воєнні довготривалі дні й місяці.

У травні 1941 р. Л.І. Медведь був призначений директором 1-го Київського медичного інституту. З характерними для нього ентузіазмом і відповідальністю він скерував свої зусилля на формування і підготовку майбутніх лікарів, також організував активну військово-санітарну підготовку. Мирні плани змінила війна. За рішенням Раднаркому УРСР під керівництвом Л.І. Медведя медінститут евакуювали спочатку до Харкова, а потім на Урал, до Челябінська. На всіх етапах виживання і роботи інституту Л.І. Медведь продуктивно і бездоганно забезпечував його діяльність. Кафедри працювали по 12-14 годин на добу. У ці тяжкі дні в інституті, окрім навчальної роботи, проводилась наукова робота, насамперед за тематикою оборонних програм, а також програм, що присвячені лікуванню вогнепальних поранень, відновній хірургії, пластиці сухожилля і периферичних нервів тощо. У 1942 і 1943 рр. когорти випускників інституту пішли до діючої армії. Л.І. Медведь з грудня 1941 р. до травня 1943 р. у Челябінську поєднував роботу директора медінституту і завідувача облздоровідділу.

Після визволення Києва від німецьких військ медінститут був знову переведений до Києва під орудою Л.І. Медведя. Практичне керівництво за відновленням клінік, кафедр медінституту, лікувальних закладів, санітарно-епідеміологічної служби здійснював Л.І. Медведь. Одночасно він був з 1944 до 1951 р. завідувачем кафедри гігієни праці в медінституті, у 1948 р. отримав звання доцента. 1945 р. призначений першим замісником наркома охорони здоров'я УРСР. Тоді ж Л.І. Медведь виконував відповідальні дипломатичні обов'язки. Він був членом делегації від УРСР III сесії UNPPA (Адміністрація допомоги і відновлення країн, що постраждали у роки Другої світової війни, створена в рамках ООН) у Лондоні (1945), IV у США (1946), V – у Швейцарії (1946). Брав участь у роботі I сесії Генеральної Асамблеї ООН у США та був у складі створеної економічної і соціальної ради ООН. 1945 р. він представляв Україну на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я, брав активну участь у розробленні статуту ВООЗ і від імені України підписав цей статут. 8 листопада

1946 р. Л.І. Медведь виступив із промовою на засіданні Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН. У березні 1947 р. його було призначено першим Міністром охорони здоров'я УРСР (до цього був лише статус наркома). Під його керівництвом відновлювалася і розширювалася мережа медичних закладів, готувалися кваліфіковані медичні кадри. Одним із завдань було призупинити розповсюдження інфекційних захворювань. За переконанням Л.І. Медведя це можна вирішити шляхом мобільної і потужної санітарної організації. Розгорнулися широкі профілактичні заходи. Було організовано роботу 1200 санітарних лікарів, розширилися функції і права державної санітарної інспекції, на базі СЕС почала працювати лабораторна служба, діяти мережа дезкамер, нових вентиляційних установок, відкривалися фотарії тощо.

У 1947 р. проходило реформування в охороні здоров'я – об'єднувалися лікарні й поліклініки. При цьому Л.І. Медведь не формально виконував союзні інструкції, а мав свій власний підхід – застосовував тактичну ініціативу досвідчених працівників. Тоді ж в інституті удосконалення лікарів розпочали підготовку завідувачів райздороввідділів. Одним з активних учасників VII республіканського з'їзду гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів був Міністр охорони здоров'я Лев Іванович Медведь, і як далекоглядний яскравий діяч, вчений і реформатор охорони здоров'я, затвердив програму удосконалення профілактичної медицини – основу здоров'я населення. Ця програма повинна сприяти ліквідації більшості гострих інфекційних і скороченню хронічних захворювань населення. Саме Міністр охорони здоров'я поставив питання гігієни праці в сільському господарстві, здоров'я дітей і медичного обслуговування робітників на промислових підприємствах, тоді ж була видана постанова про обов'язкове застосування йодованої солі з метою профілактики ендемічного зобу, створювалися нові науково-дослідні та медичні інститути. У 1952 р. Л.І. Медведя несподівано звільнили з посади Міністра і через декілька місяців призначили директором НДІ гігієни праці і професійних захворювань, з 1957 р. його обрано експертом ВООЗ, з 1964 р. – консультантом Міжнародної організації з питань охорони праці сільськогосподарських робітників. 1961 р. Л.І. Медведь захистив докторську дисертацію «Гігієна праці при застосуванні ртутьорганічних фунгіцидів (до проблеми токсикологічної і гігієнічної оцінки нових інсектицидів)», 1962 р. отримав вчене звання професора. У 1961 р. його обрали віце-

президентом Міжнародної асоціації медицини села, членом президії Державної комісії з хімічних засобів захисту рослин.

У 1962 р. на II Всесоюзній конференції з гігієни і токсикології пестицидів була підтримана ідея Л.І. Медведя про створення спеціального Інституту гігієни і токсикології пестицидів, згодом пропозиція була схвалена Міністерством сільського господарства і 1963 р. Міністерством охорони здоров'я СРСР. 1964 р. Державний комітет з координації науководослідних робіт прийняв рішення про організацію в Києві Всесоюзного інституту гігієни і токсикології пестицидів і пластичних мас, згодом його скорочена назва ВНДІГІНТОКС стала широко відомою в науковому світі. Директором інституту призначено Л.І. Медведя. Він очолював інститут до 1982 р. Тепер це інститут, який носить його ім'я – Інститут екогігієни і токсикології ім. Л.І. Медведя.

Л.І. Медведь з 1965 р. заслужений діяч науки УРСР, з 1966 р. – член-кореспондент АМН СРСР, а в 1969 р. був обраний Академіком АМН СРСР, був членом Міжнародної академії з охорони навколишнього середовища, очолював Всесоюзну проблемну комісію «Наукові основи гігієни і токсикології пестицидів і полімерних матеріалів». У системі медичної освіти Л.І. Медведь організував кафедру гігієни пестицидів і клініки хімічних отруєнь на базі Київського державного університету удосконалення лікарів.

Діапазон наукових досліджень і наукових доробок Л.І. Медведя надзвичайно широкий. Основні напрями стосуються теоретичних проблем загальної і спеціальної токсикології пестицидів, полімерних і пластичних мас, гігієни праці в сільськогосподарському і промисловому виробництві, вивчення захворюваності працівників промисловості і сільського господарства, організації медико-санітарного забезпечення сільського населення, історії розвитку охорони здоров'я і санітарної справи.

Л.І. Медведь розробив першу в світі гігієнічну класифікацію пестицидів, яка була розглянута в 1971 р. на засіданні Європейського регіонального бюро ВООЗ (м. Київ) і стала основою прийнятої ВООЗ класифікації пестицидів за ступенями небезпечності (пізніше класифікація була удосконалена), опрацьовані і видані методичні рекомендації з регламентування пестицидів, розроблена концепція і впроваджені в практику принципи комплексного нормування пестицидів при обґрунтуванні гігієнічних нормативів пестицидів у воді, атмосферному повітрі, харчових продуктах. Уперше була створена

програма віддалених наслідків застосування пестицидів – вивчення ембріотоксичної, гонадотоксичної, тератогенної, мутагенної, канцерогенної дії, а також алергенних властивостей пестицидів. Вивчалася комбінована дія пестицидів залежно від хімічної будови і факторів виробничої сфери. Розроблені принципи нормування полімерів і пластмас та продуктів їхнього розпаду. Це далеко не повний перелік напрямів наукових досліджень і доробок академіка Л.І. Медведя.

За свою наукову й організаторську діяльність Л.І. Медведь був відзначений урядовими і науковими нагородами: Орденом «Знак Пошани» (1944, 1961, 1966), Червоної Зірки (1944), Орденом Леніна, Орденом Трудового Червоного Прапора (1971). За керівництво «Гігієна труда в сільськогосподарському виробництві» (за ред. Л.І. Медведя і Ю.І. Кундієва) – удостоєний премії ім. Ф.Ф. Ерісмана АМН СРСР. За розроблення системи санітарного нагляду, санітарних правил і методичних вказівок з гігієнічної оцінки сільськогосподарських машин Л.І. Медведь був нагороджений медаллю ВДНГ СРСР, пам'ятним знаком і грамотою Державного комітету стандартів СРСР (1954). За дослідження з гігієни сільськогосподарської праці у 1961 р. Міжнародним симпозиумом нагороджений Почесним дипломом.

Л.І. Медведь – автор понад 260 наукових праць, у т. ч. 7 монографій і посібників, під його керівництвом виконано 80 кандидатських і 35 докторських дисертацій, серед авторів яких провідні фундатори вітчизняної профілактичної медицини – І. Трахтенберг, Ю. Кундієв, Ю. Каган, Е. Буркацька, Т. Паньшина, Е. Антонович, В. Станкевич, К. Станкевич, Г. Войтенко та ін. (Київ), М. Гжегоцький (Львів), С. Геворкян (Єреван), В. Вашакідзе (Тбілісі), А. Якубов (Душанбе), Г. Рудь (Молдова), Ф. Лазутко (Вільнюс) та ін.

Л.І. Медведь обирався депутатом Вінницької, Жмеринської і Київської міськрад, Подільської і Радянської районних рад м. Києва, був членом Київського облвиконкому, з 1947 до 1955 рр. – депутатом Верховної Ради УРСР, членом ЦК і Республіканського комітету профспілок медпрацівників України, Головою ЦК Червоного Хреста, членом Правління наукового товариства гігієністів СРСР, і гігієністів України, Головою Правління Київського наукового товариства гігієністів України.

22 лютого 1982 р. видатний учений-гігієніст і педагог, талановитий організатор охорони здоров'я, державний діяч і дипломат, академік відійшов у Вічність. Похований у Києві на Байковому кладовищі. У 1985 р. на фасаді будинку Інституту, який носить його ім'я, встановлено меморіальну дошку. Про нього написано чимало спогадів його соратників, учнів, колег, видано книги про життєвий шлях, наукову і громадську діяльність.

Наприкінці наведемо слова академіка НАН України, НАМН України Ю.І. Кундієва, які він сказав про свого вчителя Л.І. Медведя в одному з інтерв'ю: «Після його смерті багато чого змінилося у нашому житті. Тепер ми зовсім по-новому, часом суперечливо, трактуємо роль окремих особистостей... Є діячі, котрих потрібно знати, незалежно від того, серед нас вони чи вже ні, бо вони – сіль землі, гордість нації. Левко Іванович, безперечно, належить саме до таких. І все ж його портрет ще не домальований. Природна обдарованість, невичерпна енергія, сміливість, відчуття нового, відданість справі, життєлюбство, доступність, а яка доброта! Усіх вражала його безпосередність, відкритість, щирість, уміння під час розмови вставити гостре слово, а то й соковитий анекдот. Хто працював поряд з ним, помітили, як на його тлі незатишно почувалися представники найвищого рангу. Того часто не прощали можновладці».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бершадська районна державна адміністрація
Режим доступу: <http://rdabershad.gov.ua/district/a-37.html>
2. Вікіпедія Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Медведь_Левко_Іванович
3. Виленский Ю. Г. Первый министр здравоохранения УССР Лев Иванович Медведь / Ю.Г. Виленский // Науковий журнал МОЗ України. – 2014. – № 1, (5).
4. Газета «Ваше здоров'я». – 2002. – № 3.
5. Павлов А.В. Л.И. Медведь (1905-1982) / А.В. Павлов, Ю.И. Кундиев, Е.И. Гончарук, Ю.Г. Виленский // АМН СССР. – Москва: Медицина, 1991. – 152 с.
6. Рівненська обласна наукова медична бібліотека. До 110 річчя Лева Івановича Медведя Режим доступу: <http://ronmb.org.ua/personaliyi-2/do-110-richchya-leva-ivanovicha-medvedya.html>
7. Спогади сучасників: До 100-річчя від дня народження академіка Л.І. Медведя / під заг. ред. Ю.І. Кундієва, І.М. Трахтенберга. – Київ, 2005. – 266с.
8. Трахтенберг И.М. Запоздалые заметки. Воспоминания о прожитом – далеко и близко / И.М. Трахтенберг. – Киев: Авицена, 2000. – 367 с.

REFERENCES

1. Bershadt District State Administration Access: <http://rdabershadt.gov.ua/district/a-37.html>
2. Wikipedia Access: https://uk.wikipedia.org/wiki/Медведь_Левко_Иванович.
3. Vilenskiy YuG. [First Minister of Health of the USSR Lev Ivanovich Medved]. Naukoviy zhurnal MOZ Ukraini.-№ 1, (5) 2014. Russian.
4. Gazeta «Vashe zdorov'ya», №3, 2002.
5. Pavlov AV, Kundiev YuI, Goncharuk EI, Vilenskiy YuG. [L.I. Medved (1905-1982)]. AMN SSSR. Moskva «Meditsina». 1991;152. Russian.
6. Rivne Regional Scientific Medical Library. 110 anniversary of Lev Ivanovich Medved Access: <http://ronmb.org.ua/personaliyi-2/do-110-richchya-leva-ivanovicha-medvedya.html>.
7. Kundiev YuI, Trakhtenberg IM. [Memoirs of contemporaries: the 100th anniversary of the birth of Academician LI Medved]. 2005;266. Ukrainian.
8. Trakhtenberg IM. [Belated notes. Memories of lived through - far and near]. Kiev: Avitsena. 2000;367. Russian.

Стаття надійшла до редакції
07.09.2015

